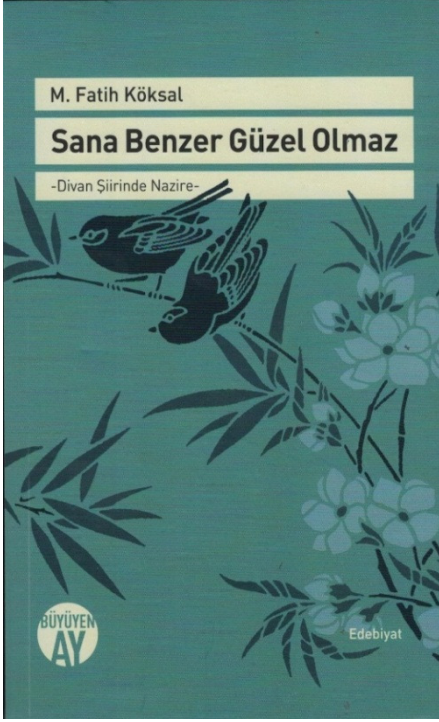

M. Fatih KÖKSAL, *Sana Benzer Güzel Olmaz –Divan Şiirinde Nazire-*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul: 2018, 190 s.

Yusuf ATASEVEN*

Sözlükte “başka bir manzume örnek alınarak aynı ölçü ve aynı uyakla yazılan şiir” anlamına gelen nazire kavramının tüm detaylarıyla incelendiği bu çalışma bazı kavramları açıklayarak Osmanlı sahası edebiyatı üzerine yoğunlaşan araştırmacılar için konu ile ilgili kaynaklık etmektedir.

İkinci baskısıyla karşımıza çıkan çalışmanın “*Edebî Bir Kavram Olarak Nazire*” başlıklı ilk kısmında nazirenin çeşitli müelliflerce tanımı yapılarak kavramın “daha çok gazel ve kaside türündeki şiirlerin aynı vezin ve kafiye ile yazılmış, bunun yanında anlam bakımından da uyum sağlayan şiirler için kullanıldığı” anlatılmıştır.

Bunun yanında mesnevi türündeki şiirlere yapılan nazirelerin “cevâb” kavramıyla karşılandığı anlatılarak ikisi arasındaki farklar örneklerle açıklanmıştır. Nazire kavramının “tettebbu ve istikbal” gibi sözcüklerle de ifade edildiği, İran’da bizden daha eski zamanlardan itibaren kullanıldığı

ancak onlarda daha çok “cevâb” olarak karşılık bulduğu belirtilmiştir.

“*Nazire Türleri*” başlıklı ikinci kısımda Köksal, nazirecilerin şiirleri çoğunlukla aynı nazım şekliyle tanzir ettiklerini ancak bunun bir kural olmadığını, Ömer bin Mezid’in *Mecmû’atü’n-nezâir*’i, Eğridirli Hacı Kemal’in *Cami’u’n-nezâir* adlı eserleri incelendiğinde farklı nazım şekilleriyle nazire yazıldığını görüldüğünü ifade etmektedir. Bu doğrultuda tanzir edilen şiirle farklı nazım şeklini kullanmanın bir mahsuru olmadığı söylenebilir. Bu sonuçla beraber Köksal, nazire yazılan nazım şekilleriyle ilgili şu tasnifi bize sunmaktadır:

- 1- Mesnevîlere yazılan nazireler
- 2- Diğer nazım şekillerine yazılan nazireler
- 3- Bir eserin tümüne yazılan nazireler

Bir şiirin nazire sayılabilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gereklidir. “*Nazirede Üç Unsur: Vezin, Kafiye, Edâ*” başlığını taşıyan üçüncü kısımda bu özelliklere değinilmiştir. Buna göre, tanzir edilecek şiirle ortaya konan nazire arasında vezin, kafiye hatta anlam ve hayal bakımından bir ortaklık olması gerekmektedir. Ancak bu üç unsurla ilgili tezkire yazarları, belâgatçiler ve edebiyat araştırmacılarının görüşleriyle nazire mecmualarındaki uygulamaların birbiriyle örtüşmediği ifade edilmektedir. Yani zaman

*Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ysfataseven@kmu.edu.tr

zaman kafiye, redif ve edâ bakımından uyuşmayan ancak nazire kabul edilen şiirlere rastlamak da mümkündür.

Nazire ile ilgili teknik bilgiler ve kuralların anlatıldığı kısımlardan sonra “*Nazire Benzeri Şiirler*” başlığı altında “tehzîl”, “tazmîn”, “terbî”, “tahmîs”, “tesdis”, “selh”, “muşâare”, “nakîza”, “müşterek şiir” kavramlarını açıklayarak bir şairin neden nazire yazdığı konusunu ele alan Köksal, “yazılış gerekçesi”, “yazılış felsefesi”, “ yazılış psikolojisi” gibi isimlerle de bu sancının ifade edilebileceğini öne sürmektedir. Ona göre bir şairin nazire yazmasının en büyük sebebi gerek şiire gerekse şaire “özenme” ve “öykünme”dir. Bu durum beğeni ya da hayranlıkla ortaya çıkabileceği gibi hırs ya da üstünlük iddiası sebebiyle de ortaya çıkabilir. Her ne sebeple olursa olsun nazire yazan kişi, tanzir ettiği şairi model almaktadır.

“*Nazire Mecmuaları ve Nazirelerle İlgili Temel Problemler*” başlıklı bölüm, bu konu üzerine çalışma yapan/yapacak olan veya nazire mecmuaları hakkında gerekli bilgiye ulaşmak isteyen her araştırmacı için eserin en önemli başlıklarından biri olma niteliği taşımaktadır. Köksal, bu bölüme Ali Nihad Tarlan’ın şiir mecmualarıyla ilgili değerlendirmelerini aktararak başlamaktadır. Tarlan’a göre şiir mecmualarını oluşturan kişi aracılığıyla devrin edebî zevki, sanat anlayışı, ruhî ihtiyaçları ve edebiyat ortamı hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bununla birlikte edebiyatımıza, şiirimize, şairimize dair birçok sırra erişme şansına da bu eserler aracılığıyla sahip olmaktayız. Mecmuaların önemli olmasının diğer sebebi de müretteplerin düştükleri imla hatalarının mecmuayı tertip eden kişilerde pek görülmemesidir. Çünkü bu mecmuaları tertip edenler şiirden anlayan kimselerdir. Adına kaynaklarda rastlamadığımız şairleri edebiyat tarihimize kazandıran eserler de yine şiir mecmualarıdır. Dolayısıyla bu tür eserler şiirimize kaynaklık etmesi bakımından son derece önemlidir.

Mecmû’atü’n-nezâ’ir, Câmi’u’n-nezâ’ir, Mecma’u’n-nezâ’ir, Pervâne Bey Mecmuası, Metâ’ilu’n-nezâ’ir, Sabrî’nin Mecmuâsı gibi edebiyatımızda üzerinde çalışmalar yapılmış son derece önemli nazire mecmualarının bahsinde bu eserler ana hatlarıyla tanıtılmış, konuyla ilgili yapılan çalışmaların künyeleri verilmiştir. Bunun yanında Köksal, derleyeni bilinmeyen nazire mecmuaları konusuna da değinerek bu eserler hakkında da gerekli malumatı istifademize sunmuştur. “*Nazire Mecmualarıyla ve Nazirelerle İlgili Temel Problemler*” başlığında konuyla ilgili çalışma yaparken ne gibi zorluklarla karşılaşıldığı konusu ele alınmaktadır. Yazara göre nazire mecmualarında karşılaşılan ilk sorun şiirlerin gerçekten gösterilen zemin/model şiire uygun olup olmadığı meselesidir. Böyle bir durumda zemin şiirin nasıl tespit edileceği, bu problem karşısında şuarâ tezkirelerinden nasıl faydalanılacağı detaylı bir şekilde ifade edilmektedir.

Bu tür çalışmalarda ikinci problem nazire olarak gösterilen şiir sahibinin zemin şiir sahibinden çok önce yaşamış olmasıdır. *Câmi’u’n-nezâ’ir*’de Yunus Emre ve Âşık Paşa şiirleri bu durumun tipik örnekleridir. Bu eserde Yunus Emre’nin, öldüğü tarihte daha doğmamış olan Ahmedî’nin şiirine nazire yazdığı kayıtlıdır. Ahmedî’nin kendisinden bir asır sonra yaşamış olan Ahmed Paşa’ya yazdığı iddia edilen nazire de Haluk İpekten’in “mecmuaların garipliklere düşmesi” tabiriyle açıklanabilecek sorunlardandır.

Kitabın bu bölümüne kadar nazire yazmak için gerekli şartlar içinde sunulan edâ konusundaki tutarsızlık da araştırmacının karşılaştığı problemler arasında gösterilmiştir. Zemin/model şiirin benzerini ortaya koyma çabası demek olan nazire örneği sayılan bazı

şairlerin temel alınan şiirlerle edâ bakımından uyumsuz olduğu da görülmektedir. Köksal'a göre bu tür şiirleri nazire olarak kabul etmek nazirenin tanımını genişletmek, her türlü etkileşimi nazire kabul etmek gibi büyük bir sorunu doğurması anlamına geldiği kanaatini ortaya koymaktadır.

Nazire mecmualarında karşılaşılan en büyük problemlerin başında nazire olduğu ifade edilen şiirin aslında bu amaçla yazılmadığı, yalnızca tesâdüf veya tevâfuk olarak esas kabul edilen şiire benzemesidir. Burada örnek olarak Üsküplü İshak Çelebi'nin divânında;

Kim var İshâk cihânda şu'arâ silkinde

Ki nazîre diye bu nazm-ı dür-efşânumuza

şeklinde yer alan beyti Ahmed Paşa'ya nazire olarak gösterilmektedir. Ancak aslında bu beyit herhangi bir şiire nazire yazmak amacıyla yazılmamıştır.

Şairlerin kendi şiirlerini tanzirleri de bu hususta ele alınan sorunlardan birisidir. Yani şairin nazire yazdığı şiirin de yine kendisine ait olması durumu... Bazı şairlerin kendilerine ait birçok şiiri nazire başlığı altında tanzir ettikleri görülse de bu şiirlerin nazire olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusudur.

Mecmuaları derleyen kişilerin taraf tutması gerekli hususların aydınlatılması konusunda yaşanan zorluklardan bir başkasıdır. Bu başlıkta örneklerle durumu aydınlatmaya çalışan Köksal, bu durumun nazire olmayan şiirlerin yanlışlıkla öyleymiş gibi gösterilmesi durumundan daha büyük bir problem olduğunu, bu şekilde kasıtlı tercihler varsa her şair için derinlemesine inceleme yapılmadığı sürece bunu tespit etmenin çok zor olacağını ifade etmekte ve tüm bu durumlar karşısında araştırmacının takınması gereken tavrı şöyle özetlemektedir:

Bu durumda, nazire mecmualarını araştırırken her tarafına tuzaklar kurulmuş bir arsada dolaşıyor muşçasına dikkatli davranmamız gerekiyor demektir.

Çalışmanın son bölümünü “Nazire Yazıcılığı Gelenek, Geleneğin Oluşumu ve Akisleri” başlığı altında inceleyen Köksal, bizleri Divan şiirinde nazire kavramının tarihi derinliklerine doğru bir yolculuğa davet etmektedir. Nazire söylemenin nasıl başladığı, devirlere göre bu geleneğin akisleri ve gelişimi, bu konuda yapılan çeşitli çalışmalar hakkında bilgi verdikten sonra şairlerin neden nazire yazmaya ihtiyaç duydukları konusunu da inceden inceye tartışmaktadır. Bu tartışmanın akabinde yalnızca nazire yazmanın değil nazire derlemenin de gelenek haline geldiğini ifade etmektedir.

Yazar, nazire kavramını tüm detaylarıyla incelediği çalışmasının sonuna bazı nazire mecmualarından örnekler ekleyerek konunun pekiştirilmesini sağlamaktadır.

Arka kapak yazısında da belirtildiği üzere bu alanda “ilk” niteliği taşıyan eser, konuya ilgi duyan klasik edebiyat araştırmacıları için, gerek kavram üzerinde detaylı bilgiye sahip olmak gerekse çalışma yaparken karşılaşılabilecek zorluklardan haberdar olmak adına her zaman başvurulabilecek bir kaynak eserdir. Divan şiiri ve şairini, bu şiir ve şair üzerine derleme yapanları, onların nazire yazarken nasıl bir ruh halinde oldukları, bu yola neden başvurdukları hakkında araştırmacıya ışık tutan; nazireyi yazan şair, derleyen kişi gibi düşünebilmeyi sağlayan bir çalışma olarak bize bu eseri sunan M. Fatih Köksal'a teşekkür ediyoruz.